

TALABALARDA IJODKORLIK QOBILIYAT XUSUSIYATLARINI NAMOYON BO'LISHINING O'ZIGA XOS PSIXOLOGIK JIHLTLARI

Axnazarova Diyora Erkin qizi
Guliston Davlat Universiteti stajor-tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola talabalarda ijodkorlik qobiliyat xususiyatlarini namoyon bo'lishining o'ziga xos psixologik jihatlari yoritib berilgan.

Shuningdek, talabalarda ijodkorlik qobiliyat xususiyatlarini namoyon bo'lishining o'ziga xos psixologik jihatlarning asosiy masalalari va farazlari, tadqiqotda qo'llanilgan metodikaning tavsifi, tadqiqot natijalarining nazariy va amaliy ahamiyati hamda ijodiy qobiliyat har qanday faoliyat turida namoyon bo'lishi, u shaxsni yaxlitligicha yoki uning alohida qobiliyatlarini tavsiflanishi haqida ma'lumotlar keltirilib o'tilgan.

Kalit so'zlar: ijodiy qobiliyat, subyekt, ijodiy ong, ramziy fikrlash, muhim fikrlash, majoziy fikrlash, ijodkorlik, konvergent tafakkur, obyektiv fikrlash, kognitiv-intellektual kompetentlik, semantik qobiliyat, integrativ rivojlanish.

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОЯВЛЕНИЯ ХАРАКТЕРИСТИК ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У СТУДЕНТОВ

Ахназарова Диёра Эркиновна,
Стажер-исследователь Гулистанского государственного университета

Аннотация: В данной статье описаны специфические психологические аспекты проявления творческих способностей у студентов.

Основные вопросы и гипотезы специфически-психологических аспектов проявления творческих способностей у студентов, описание использованной в исследовании методики, теоретическая и практическая значимость результатов исследования, проявления творческих способностей в любом виде деятельности, будь то человек в целом или его информация об описании особых способностей.

Ключевые слова: творческая способность, предмет, творческое сознание, символическое мышление, критическое мышление, образное мышление, креативность, конвергентное мышление, предметное мышление, познавательная-интеллектуальная компетентность, смысловая способность, интегративное развитие.

SPECIFIC PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF DEMONSTRATION OF CREATIVE ABILITY CHARACTERISTICS IN STUDENTS

Akhazarova Diyora Erkinovna
Gulistan State University intern-researcher

Annotation: This article describes the specific psychological aspects of the manifestation of creativity in students.

The main issues and hypotheses of the specific psychological aspects of the manifestation of creative abilities in students, the description of the methodology used in the research, the theoretical and practical significance of the research results, and the manifestation of creative abilities in any type of activity, whether it is a person as a whole or his information about the description of special abilities is provided.

Keywords: creative ability, subject, creative consciousness, symbolic thinking, critical thinking, figurative thinking, creativity, convergent thinking, objective thinking, cognitive-intellectual competence, semantic ability, integrative development.

Kirish. Jamiyatni insonparvarlashtirish XXI asrning kun tartibidagi masalasidir. Hozirgi kunda ham taraqqiyot bosqichida bu tendensiya inson omilining belgilovchi o'rni bilan namoyon bo'ladi, bu borada ijodkorlik uning asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. «Gap subyektning ijodiy ongi haqida ketmoqda, chunki ongning ijodiy va transformatsion funksiyalari uning asosiy ma'nosi va qiziqishlarini tashkil etadi». Jamiyatdagi o'zgarishlarga javoban ta'lim tizimi ham o'zgarib bormoqda. Agar ilgari o'qitishning asosiy vazifasi talabalarining bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish bo'lgan bo'lsa, tez o'zgaruvchan dunyoda o'zini-o'zi aniqlashga qodir insonni har tomonlama rivojlantirish haqidagi masala kun tartibiga qo'yiladi. L. V. Zankovning ta'kidashicha, ta'lim jarayoni

tarkibidan mustaqil, noan'anaviy, Kreativ kamchiliklarni hal qila oladigan, atrof-muhitni o'zgartira oladigan odamga joy berish kerak. Ta'lim tizimidagi talablarini o'zgarishi, shaxsga uchun muhim bo'lgan ta'limga bo'lgan ehtiyoj, talabalarning umumiy psixologik rivojlanishi ta'lim g'oyalarini ilgari surishga olib keldi. Bu esa rivojlantiruvchi ta'lim tizimining yaratilishida o'z aksini topgan (V.V. Davidov, L.V.Zankov, D.B.Elkonin). [3,4,5].

Zamonaviy ta'lim tizimi qiziquvchanlik qobiliyati va odatini takomillashtirish va ijodiy faoliyatda tajriba orttirishga qaratilgan. Muhim jihati shundaki, bu tizimlarda har bir muammoni alohida hal qilish o'qitish amalga oshirmaydi, balki muayyan muammolar guruhlarini hal qilishning umumiy yo'lini, ularni hal qilish uchun umumlashtirilgan ishlarni bajarish usuli topiladi, ya'ni mavjud bilimlar ijodiy jarayonga xos bo'lgan yangi sharoitga o'tkaziladi.

Mazkur masalada pedagogik psixologiya: Psixologiyaning asosiy maqsadi shaxsning aqliy rivojlanishga yordam beradi va uning faoliyat usullarini rivojlantiradi, deb ishoniladi.

Tadqiqot ob'ekti va qo'llanilgan metodlar. Tadqiqot ishimizda "FIKRLASH VA IJODKORLIK TESTI" (J.K.BRUNER) metodikasini qo'lladik. Mazkur metodika shaxsdagi fikrlash va ijodkorlik darajalarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, 5 ta omildan iboratdir. Har bir omil ma'lum bir ijodkorlik xususiyatlarini aniqlashga mo'ljallangan. Metodika 75 ta savolnomadan iborat.

Ushbu so'rovnomada sizning fikringizning turini aniqlashga yordam beradi. Agar savollarga rozi bo'lsangiz javoblar qog'oziga "+", agar rozi bo'lmasangiz unda "-“ hoida blankani belgilab chiqamiz.

Fikrlash va ijodkorlik testining kaliti. Anketa fikrlash turlarini aniqlaydi va ijodkorlik darajasini belgilaydi. J.Bruner usuli bilan diagnostika qiladi. Ma'lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilish quyidagicha amalga oshiriladi: har bir uctun uchun "+", "-“ miqdori hisoblab chiqiladi.

1-jadval

Obyektiv fikrlash	Ramziy fikrlash	Muhim fikrlash	Majoziy fikrlash	Ijodkorlik
1, 6, 11, 16, 21, 26, 31, 36, 41, 46, 51, 56, 61, 66, 71	2, 7, 12, 17, 22, 27, 32, 37, 42, 47, 52, 57, 62, 67, 72	3, 8, 13, 18, 23, 28, 33, 38, 43, 48, 52, 58, 63, 68, 73	4, 9, 14, 19, 24, 29, 34, 39, 44, 49, 54, 59, 64, 69, 74	5, 10, 15, 20,25, 30, 35, 40, 45, 50, 55, 60, 65, 70, 75
Miqdori=	Miqdori=	Miqdori=	Miqdori=	Miqdori=

Ijodkorlik darajasi va asosiy fikrlash turi uch intervalga bo'linadi:

- past (0 dan 5 ballgacha),
- o'rta (6 dan 9 ballgacha),
- quyi (10 dan 15 ballgacha)

Obyektiv fikrlash Amaliy aqlga ega bo'lgan odamlar mavzuni fikrlashni afzal ko'radilar, bu makon va vaqtdagi obyekt bilan uzviy bog'liqlik bilan tavsiflanadi, obyektiv harakatlar orqali axborotni qayta ishlashni amalga oshirish, operatsiyalarni izchil bajarishdir. Konvertatsiya bo'yicha jismoniy cheklovlar mavjud. Ushbu turdagi fikrlashning natijasi yangi dizaynda aks ettirilgan fikrdir.

Ramziy fikrlash matematik aqlga ega bo'lgan odamlar bu fikrlashni afzal ko'rishadi qoidalar bilan axborot almashinuvi amalga oshirilganda ramziy fikrlash xulosa chiqarishadi (xususan, algebraik qoidalar yoki arifmetik belgilar va operatsiyalar). Natijada ramzlar orasidagi muhim munosabatlarni

belgilovchi tuzilmalar va formulalar shaklida ifodalangan fikrlarni o'z ichiga oladi.

Muhim fikrlash Gumanitar aqlga ega bo'lgan shaxslar uchraydi. Axborotni xulosalar bilan almashtirish bilan tavsiflanadi. Belgilar birlashgan grammatika qoidalariga ko'ra katta birliklarga birlashtiriladi. Natijada, tushunchalar yoki so'zlar shaklida fikr yuritiladi, bu belgilangan ob'ektlar orasidagi muhim munosabatlarni belgilaydi.

Majoziy fikrlash Badiiy aqlga ega bo'lgan odamlarda uchraydi. Bu kosmosdagi va vaqtdagi obyektidan ajralib turadi, tasvirlar bilan harakat qilish orqali axborotning o'zgarishini amalga oshiradi. Konvertatsiya qilish uchun jismoniy cheklovlar yo'q. Operatsiyalar ketma-ket va bir vaqtning o'zida amalga oshirilishi mumkin. Natijada, yangi qiyofada tasvirlanadi.

Ijodkorlik prinsiplar yangi g'oyalarni yaratishga tayyorligi bilan ajralib turadigan insonning ijodiy qobiliyati. P.Torrensning fikriga ko'ra, ijodkorlik quyidagilarni o'z ichiga oladi muammolarga, kamchiliklarga yoki qarama-qarshiliklarga nisbatan sezgirlikni oshirish, ushbu muammolarni aniqlash bo'yicha harakatlar, farazlarni ilgari surish, gipotezalarni sinash va o'zgartirish asosida yechimlarni topish, qaror natijasini shakllantirish ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun o'quv qo'llanmalari qo'llaniladi, ular yangi elementlarni o'z ichiga olgan kamchilik yoki ochiqlik bilan tavsiflanadi, ko'plab savollarni shakllantirishga da'vat etiladi [6,7,8].

Ramziy va majoziy fikrlashning konvergent tafakkur ta'sirida semantik qobiliyatga integrativ rivojlanishi tufayli kognitiv-intellektual kompetentlikni shakllantiruvchi muhim individual omil sifatida ko'rishimiz kerak.

Talabalarda ijodiy qobiliyat xususiyatlarini darajaviy ifodalanishi kognitiv-intellektual kompetentlikni shakllantiruvchi muhim individual omildir.

Olingan natijalar va ularning tahlili. Tadqiqotimiz davomida Brunerning fikrlash va ijodkorlik testi metodikasidan ham foydalandik. Ushbu metodika asosan shaxslardagi fikrlash turlari, narsa va hodisalar yuzasidan xulosa chiqarish va kreativlik mezonlarining rivojlanganlik darajasini o'rganishda qo'llaniladi.

Dj.Brunerning fikrlash va ijodkorlik testi bo'yicha olingan olingan dastlabki ma'lumotlarning gender tahlili (n=260)

2-jadval

Obyektlar	Obyektiv fikrlash	Ramziy fikrlash	Belgili fikrlash	Majoziy fikrlash	Ijodkorlik
Yigitlar n=195	13,5	11,7	10,1	11,9	11,2
Qizlar n=195	7,2	13,7	12,6	13,1	13,1
Styudentt- mezoni bo'yicha farqlar	,002	,005	,004	,012	,005

Biz dissertatsiya ishimizda ushbu metodikani oliy ta'limda tahsil olayotgan 260 nafar respondentlarga o'tkazdik va talabalarni gender jihatdan olgan natijalarini diagnostika qildik. Brunerning fikrlash va ijodkorlik testi bo'yicha yigitlarda eng yuqori natija "obyektiv fikrlash" (13,5) bo'lsa, qizlarda esa "ramziy fikrlash" (13,7) omillarida kuzatildi. Natijalarni tahlil qiladigan bo'lsak, yigitlarning fikrlash jarayonida obyektiv harakatlar orqali axborotni qayta ishlashni amalga oshirish, muammolarga, atrofdagi vaziyatlarga sezgirlik, fikrlash operatsiyalarni izchil bajarish ya'ni, amaliy jihatdan atrof muhitga munosabat bildirish kuchli shakllangan bo'lsa, qizlarda esa tafakkurning mantiqiy shakllari, aniq hukmlar asosida ma'lum xulosa chiqarish, bunda ko'pincha vaqt tanqisligi sharoitida yuzaga keladigan va xatti - harakatlarning maqsadini aniqlash, reja loyihalarni ishlab chiqish bilan bog'liq sifatlar yaxshi shakllanganligini ko'rishimiz mumkin. Endi, respondentlar tomonidan o'rtacha hisobda eng kam natija qayd etilgan omillarga murojaat qilsak, yigitlarda "belgili fikrlash" (10,1) bo'lsa, qizlarda "obyektiv fikrlash" (7,5) ni ko'rsatdi.

Demak, yigitlarda gumanistik fikrlash, ularning hayoti hamda faoliyati davomida uchraydigan mayda detallarga bo'lgan munosabati nisbatan past darajada bo'lsa, qizlarda fikrlashning amaliyligi, narsa va hodisalar o'rtasida o'zaro biron-bir bog'lanishlarni izlab topish, voqelikdagi narsa va hodisalarning muhim belgi va xususiyatlarini tez anglash sifatleri yaxshi shakllanmaganligini ko'rishimiz mumkin.

Xulosa. Talabalarda ijodiy qobiliyat xususiyatlar darajalarini tadqiq qilish zamonaviy ta'lim tizimidagi muhim omillardan biri sanaladi. Chunki, talabalar nafaqat o'z mutaxassisligi bo'yicha bilimlarni egallashi, balki o'sha bilimlar asosida yangi g'oyalarni ham yaratishi hozirgi kunda dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Xulosa qilib aytganda, talabalarda ijodiy qobiliyatning rivojlanish mezonlari va ko'rsatkichlari, talabalarda ijodiy qobiliyatni aktuallashtirishning yosh psixologik omillari kabi masalalar o'rganilganida ijodiy qobiliyat xususiyatlarini shakllantirishi uchun muhim muhit kerakligiga amin bo'ldik.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni, 2016 yil 14 sentyabr. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 37-Son, 426-modda.
2. Mirziyoev Sh.M. Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo'ladi. Toshkent., "O'zbekiston" 2019.- 488 b.
3. Юнг К. Психология бессознательного/ Пер. с нем. – М.: ООО Изд-во АСТ-ЛТД, КАНОН+, 1998. – 400 с.
4. ЮсовБ. П. Взаимо действиеи интеграция искусств в полихудожественном развитии и школьников. – Луганск, 1990. 175 с.
5. Maslow A. Motivation and personality (3rd. ed.). N.Y.: Harper and Row, 1987.
6. Torrance E.P. The nature of creativity as manifest in the testing// R. Sternberg, T. Tardif (eds.). The nature of creativity. Cambridge: Cambr. Press, 1988. P. 43-75.
7. Torrance E.P., Growing up creativity gifted: a 22-years longitudinal study//Creative child and adult quaterly, 1980. 5 P.
8. Torrance, E.P. / Education and the Creative Potential. Minneapolis, 1963.